

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
ZAXIRIDDIN MUHAMMAD BOBIR NOMIDAGI
ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI
PEDAGOGIKA FAKULTETI MUSIQA TA'LIMI KAFEDRASI**

**TEMURIYLAR DAVLATI DAVRIDAGI MUSIQA
MADANIYATI
MAVZUSIDA**

MA'RUZA MATN

MUSIQA TA'LIMI 511100

Bajaruvchi:

M.Karimova

ANDIJON-2015

Temuriylar davlati davridagi musiqa madaniyati

Reja:

1. XIII - XIV- asrlar musiqa madaniyati.
2. Temur va uning vorislari musiqa san'atiga bo'lgan etiborlari.
3. Xoja Abdulqodir Marog'iy Temuriylar davri madaniyatining

ko'rki .

XIII - XIV asrlardagi O`rta Osiyo xududidagi o`zaro nizolar madaniyatning taraqqiy etishiga xalal yetkazdi. Ayniqsa mo`g`ullar istilosi davri (13-asr) da, ya'ni yirik shaharlar, jumladan Buxoro to`la yoki qisman vayronalikka uchragan davrda madaniy hayot susaydi. O`rta Osiyo Temur hokimiyati ostiga birlashtirilishi munosabati bilan XIV asrning ikkinchi yarmidanoq madaniyat va san`atda yangi yuksalish boshlandi. Temur va temuriylar hukmronligi davrida O`rta Osiyo juda katta tashqi mavqeyga ega bo`ldi. Arxitektura gullab-yashnadi, davlat poytaxti Samarqand hamda Temurning ona shahri Kesh (Shaqrisabz) ulkan qurilishlar bilan obodonlashtirildi va bezatildi. Bosib olingan Xuroson, Eron, Suriyaning madaniy markazlaridan Temur turli xil hunarmandlar, jumladan musiqachilarni ham keltirgan edi. O`sha davr kishilarining guvohlik berishicha, dabdabali saroy marosimlari musiqa jo`rligida o`tkazilgan. Masalan, hofizi Abro` yozadi: «Xushovoz hofizlar va shirinnavoz sozandalar esa fors namunalari, arab ohanglari, turkiy an'analar, mo`g`ul ovozlari, xitoyliklar (ashula aytish) qonunlari va oltoyliklar o`lchovlari asosida kuy chalib, qo`shiq aytar edilar».

Taniqli olim va musiqachi Abdulqodir avval Temur, keyinchalik esa uning vorislari saroyida xizmat qilgan. U saroy musiqa shakllari bayon qilingan musiqa risolasining muallifidir. Abdulqodir madhiya xarakteridagi («Mayatayn») musiqa asari ham ijod qilgan. Risolada tarje', peshrav va boshqa bir qator bizning davrimizgacha yetib kelgan musiqa janrlari ham eslatib o`tilgan.

Movaraunnahr zaminida Amir Temur asos solgan yangi davlatda yuzaga kelgan ijtimoiy-madaniy muhit Islom madaniyatining Ikkinchi Uyg`onish davri deb e'tirof etiladi. Shunga ko`ra saltanat poytaxtiga aylangan Samarqandga dunyoning turli burchaklaridan atoqli olimlar, hunarmandlar, shoiru san'atkorlar quyilib kela boshladilar. Ular orasida ko`plab hofizu cholg`uchilar, sozandayu go`yandalar ham bor edi.

Saltanatning bosh sozandasi Xoja Abdulqodir Marog`iy bo`ldi. U o`z davridayoq "sohibi advor" ("advor egasi"), "saromadi advor" ("advor ilmining eng oldingi vakili") degan yuksak unvonlarga sazovor bo`lgan. Temuriylar davri madaniyatining ko`rki hisoblangan Abdulqodir ijodi nafaqat mintaqaviy, balki jahon miqyosida katta ahamiyatga ega. Musiqashunoslik borasida XX asrning yirik olimlaridan biri Genri Jorj Farmerning ta'kidlashicha, u Forobiy, Ibn Sino va Safiuddin Urmaviy bilan bir qatorda Sharq musiqa ilmining asosiy ustunlaridan hisoblanadi .

Marog`iy - zamonasining deyarli barcha diniy va dunyoviy ilmlarini egallagan, qomusiy ko`lamdagi shaxs. Olim qalamiga mansub "Zubdat ul-advor", "Maqasid ul-ilqon", "Jome' ul-alqon" va boshqa musiqa risolalari bugungi kunda ham o`zining ilmiy va amaliy ahamiyatini yo`qotgan emas. Bundan tashqari, u qur'on ilmini o`zlashtirgan mohir hofiz, maxsus diniy qo`shiqlar ijrochisi-go`yanda, xilma-xil asboblarda ijro etadigan zabardast cholg`uchi, arab, fors va turkiy tillarda ijod qilgan shoir va turli janrlardagi musiqiy asarlarning muallifi bo`lgan. So`nggi sohada u shunday bir oliyjanob namunalar ijod qilganki, ularning shon-shuhrati bizning davrimizgacha saqlanib kelgan. Masalan, Marog`iy zamonida "miyatayn " (arabcha lug`aviy ma'nosi ikki yuz") deyiladigan 200 usuldan iborat musiqiyning murakkab shakli joriy etilgan. Marog`iyning o`zi shunday bir "miyatayn" yaratganki, uningdovrug`i keyingi vaqtlarda ham pasaygan emas. Yoki bo`lmasa, u paytlarda klassik musiqaning eng murakkab turlaridan biri - "navbati murattab"(tartiblashgan navbat) bo`lgan. Navbat (lug`atda navbaning ko`plik soni, istiloxda izma-iz keluvchi) murakkab, ko`p qismli asarni bildiradi. Murattab - "tartiblashgan", "tartibga solingan degan ma'noni ifodalaydi. "Navbati

murattab" esa qonun-qoidalari muhimlashgan turkumli asar ma'nosini anglatadi. Marog'iy davrida "navbati murattab" quyidagi to'rtga asosiy qismdan iborat bo'lgan: 1) qavl - vazmin va ulug'vor holatdagi musiqa asari, so'z matni arabcha; 2) g'azal - lirik kayfiyatdagi forsiy va turkiy she'rlar ijro etilgan asar; 3) tarona - kichikroq hajmdagi

Hirotda Temurning vorisi Shohruh saroyida, ayniqsa Samarqandda, Shohruhning o'g'li Ulug'bek saroyida musiqa taraqqiy etdi. Ulug'bek Samarqandni ilmiy va madaniy hayotning markaziga aylantirdi. U shoir va musiqachilarga homiylik qildi. Adabiyot va musiqaga ko'proq xalq elementlari singdirila boshladi. Turkiy tilda ijod qiladigan shoirlar o'rtasida folklorga, turkiy xalq ohanglariga qiziqish ortib bordi. «Ma'shuqa turkiy qo'shiqlarini kuylar ekan,- deyiladi g'azallarning birida,- uning mag'rur qo'shig'i qalbimga olov yoqdi». Samarqand shoir va musiqachilarini boshqa shaharning boylari taklif qilar edi. Hatto oliy martabali ruhoniylar ham musiqa ishtiroqida ziyofatlarni uyushtirganlar. Biroq, bu odat diniy qoidalarga zid bo'lib, shariat peshvolarining g'azabini keltirar edi. XV asrning ikkinchi yarmiga kelib Samarqand o'zining madaniy mavqeyini hirotga berib qo'ydi. Hirotda adabiyot va san'at- arxitektura, rassomchilik, musiqa yuksaldi. Hirotda madaniy hayotning gullab-yashnashi Alisher Navoiy nomi bilan bog'liqdir. Chunki u shoh Sulton Husayn Boyqaroning o'ng qo'l vaziri bo'lib, shoirlar, musiqachilar, rassomlar, xususan san'atning yuqori baholangan turlaridan biri miniatyura ustalarini rag'batlantirdi va ularga yo'l ko'rsatdi.

Tayanch tushunchalar:

- 1. Abdulqodir Marog'iy** - Taniqli olim va musiqachi .
- 2. "Saromadi advor"** - advor ilmining eng oldingi vakili degan yuksak unvon
- 3. "Miyatayn "** - arabcha lug'aviy ma'nosi ikki yuz degan. 200 usuldan iborat musiqiy murakkab shakli

4. "**Murattab**" - "tartiblashgan", tartibga solingan

Nazorat savollari:

1. Saroy marosimlari qanday o`tkazilgan ?
2. Temuriylar saltanatning bosh sozandasi kim bo`lgan ?
3. Marog`iy - musiqadan tashqari qanday ilmlarini egallagan ?
4. Temurning vorislaridan kim Samarqandni ilmiy va madaniy hayotning markaziga aylantirgan ?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. T.YE.Solomonova. O`zbek musiqasi tarixi T.1981.y.
2. I.Rajabov Maqomlar masalasiga doir T.1963.y.
3. O.Matyaqubov Og`zaki an`anadagi professional musiqaga kirish T.1983.y
4. O.Matyaqubov Maqomot T.2004.y.